

get szavatol, de nincs elég pénze jó szintű ellátásra, akárhány gyereket fölvesz, mintha csak ennek függvényében – vagyis, korlátlan számban rendelkezne helyiséggel és szakember felett.”

Távol áll tőlem, mint jeleztem is, hogy a valóságot, napjaink iskolai gyakorlatát teljes egészében elfogadjam, feltételezem, hogy ez kiderült soraimból. De nem vagyok híve annak, hogy csak egy másolt, új lehetőségben lássam a megoldás kulcsát, és elvessem az eddigi eredményeket, amelyekért sok-sok napközis nevelőtársammal együtt megdolgoztunk, ki-ki a maga területén. Sürgessük a változást, emeljük fel szavunkat a megújhódás mellett, de a meglévő, használható, bevált alapokra építsünk. Egyelőre nem érdekelem, milyen összhang teremthető a délelőtti tanítási órák és az iskolán kívüli napközis rendszer között, s az effajta megoldás hogyan érintené pl. a 6–8 éves korosztályt.)

S hogy nem minden napközi egyforma napjainkban sem, annak igazolására álljon itt egy negyedik napközis kisfiú véleménye, aki harmadik osztályban arra vágyott, hogy hazajárás lehessen: „Anyu, a napköziben együtt mindent megcsináltunk. Az jobb volt. Én nem tudok egyedül tanulni.” S ahogy édesanyja írja: Újra napközis lett. (Gyermekünk, 1985/12. sz.)

HEGEDŰS ANDRÁSÉ

KOZMA TAMÁS: TUDÁSGYÁR?

AZ ISKOLA
MINT TÁRSADALMI SZERVEZET

A könyv főcímmel kell kezdeni Kozma Tamás könyvének ismertetését. Nem találok szerencsésnek főcímként szerepeltetni a „tudásgyár” fogalmát, mivel e cím olvastán azt lehetne várni, hogy valóban a tudásról, vagyis az iskola, az oktatás tartalmi oldaláról fog tájékozódni az olvasó. Erről azonban nagyon kevés szó esik a könyvben. Egyébként sem helyesíthető az iskola és a gyár nagyon eltérő tevékenységét ilyen asszociációs összefüggésbe hozni. Az iskolában folyó oktató-nevelő munka semmilyen vonatkozásban nem hasonlítható a gyári termelés folyamatával. Az ilyen jellegű korábbi tendenciák sem bizonyultak életképeseknek. A főcímet azért is kifogásolhatjuk, mivel – szerencsére a szerző sem követi az iskola és a gyár analógiájának gondolatát –, a főcím kettős értelemben is tévesen informál. A könyv alcíme felel meg a könyv tartalmának: a szerző az iskolát mint a társadalmi szervezet egyik sajátos területének tekinti és elemzi. A könyv értékét úgy gondolom, hogy nem csökkentette volna, ha ez az alcím szerepel főcímként. Kevésbé érthető a címlapon szereplő fénykép is. Lényegtelen dolognak tűnik, mégis szövé kell tenni, mivel itt is pontatlanságról beszélhetünk. A fényképen szereplő iskola címtábláján azt olvashatjuk, hogy „Közgazdasági Szakközépiskola”, illetve a másik táblán „Dolgozók Önálló Közgazdasági Szakközépiskolája”. A fényképen viszont a kaput, a kilincset éppen hogy csak elérő általános iskolai tanuló szándékozik kinyitni, akitől szemmel láthatóan meg lehet állapítani, hogy nem lehet középiskolai tanuló. Mögötte egy felnőtt férfi áll, aki mind

iskolai tanulóknak, mind pedig tanárnak túlságosan idős. A könyv tartalmához jobban illőbb fényképet is lehetett volna készíteni.

Talán nem illett volna e színvonalas könyv ismertetését két ilyen lényegtelen dologgal kezdeni, de éppen a könyv egyéb értékei mellett kár volt nem figyelni ezekre az apróságokra.

Kozma Tamás nevelésszociológiai és szervezelméleti úttörő munkássága rendkívül jelentős. 1977-ben megjelent könyvében „A nevelésszociológia alapjai” már felvázolta e problémakör legjelentősebb kérdéseit. E könyv egyik fejezete viseli most ismertetett könyvének alcímét: „Az iskola mint társadalmi szervezet”. Új könyvében ezt a témát bővíti ki és mélyíti el, s így kapunk e nagyon fontos kérdéőről rendkívül sokoldalúan elemzett tudományos fejtegetést.

A könyv – a bevezető után – a következő fő fejezetekből áll. Először az oktatásügyi szervezelmélet alapjairól olvashatunk, majd az iskola szervezetről, ezt követően az iskola környezetéről, végül pedig az iskolarendszerről. Amint e címekből is láthatjuk, a szerző az iskolát mint szervezetet rendkívül széles összefüggésben tárgyalja.

A bevezetés alcímeként „Tudásgyár vagy a jövő iskolája” mondatot olvashatjuk. Itt a szerző azt a véleményét fogalmazza meg, hogy az egykori iskola a huszadik századi tudásgyárra való átalakulása máris megkezdődött. Felhossa az ezt bizonyítandó érveket. Ezekkel a tendenciákkal szemben felvázolja az új iskola képét. Megállapítja: „Az egyik legfontosabb változásnak azt gondoljuk, hogy váljék az iskola gyerekarcúvá. Míg a gyerekek ama ismeretekben gazdagabban jönnek az iskolába, értelmileg kiszolgáltatottabbak, mint azelőtt.” Többek között ennek a helyzetnek megváltoztatása érdekében is szükségesnek látja az iskola tevékenységének a ko-

rabbitól eltérő szervezését. A szerző az iskola és az iskolán kívüli tanulás és művelődés új szervezésétől reméli azt, hogy „fokozatosan visszafejlődnek századunk tudásgyárjai”. Így a szerző gondolatmenete végül is optimista következtetéssel zárul. Talán e bevezetésben az iskola fejlődésének történeti menetét lehetett volna sokkal differenciáltabban elemezni. Túlságosan tömörnek, s még inkább vitathatóan foghatjuk fel például ezt a megállapítást: „Tudásgyáraink „üzemekként” is rosszul szervezték. Ma már a szervezetek általában sokkal korszerűbbek. A mai iskolázás, az iskola és a pedagógus megkövültlen őrzi azokat a szervezési eljárásokat, amelyek a múlt században alakultak ki, és akkor beváltak”. Nem lehet vitás, hogy az iskolák fejlődésének lényeges eleme a szervezeti átalakulás is. S ezért nagyon fontos kérdés az iskolai oktatás-nevelés szervezeti kereteinek korszerűsítése. A probléma éppen az, hogy az iskola mint társadalmi szervezet, milyen mértékben alakítható, s mennyiben kell megtartani sajátos szervezeti s egyben hagyományos formáit. A szerző e kérdésekre keresi a választ. A könyv fő fejezetei nagyon jól tagoltak, s így könnyen áttekinthetők.

Az első fő fejezet (Az oktatásügyi szervezeti elmélet alapjai) három kérdéscsoporttal foglalkozik: 1. Szervezéstudomány és oktatásügyi; 2. Szociális tanulás és társadalmi változás; 3. Társadalmi tervezés és oktatási rendszer. E fejezetekben mindenekelőtt széleskörű történeti áttekintést ad az oktatásügyi szervezetről, a tanulás folyamatáról és interdiszciplináris kapcsolatairól. Nagyon behatóan foglalkozik a társadalmi tanulás folyamataival, s leszögezi: „A tanulás mindig társadalmi tevékenység”. Ezzel összefüggésben tárgyalja többek között a társadalmi stabilitás – társadalmi innováció, az oktatás és társadalmi változás, az értelmiség és társadalmi modernizáció, a társadalmi tanulás irányítása, valamint szervezése problémáit. A záró fejezetben a szerző megfogalmazza egy tanuló társadalom létrejöttének sajátosságait.

A második fejezetben (Az iskola szervezete) ismét három problémával ismerteti meg bennünket a szerző: 1. Az iskola mint szociális rendszer; 2. Kontrollok és konfliktusok; 3. Iskolavezetés, iskolafejlesztés. Itt tér ki a szerző az iskola formális és informális szervezeteire, az iskola légkörére, céljaira, kontrollmechanizmusaira, az iskolához való adaptációra, az iskolai vezetéselméletekre, a szervezetejlesztések múltjára, jelenére és jövőjére, s végül, foglalkozik az iskolátlantított iskola elméletével.

A harmadik fő fejezet: az iskola környezetével kapcsolatos elveket tartalmazza. Mindenekelőtt az iskola társadalmi funkcióit – mind a hivatalos, mind pedig rejtett funkcióit – elemzi a szerző, majd rátér a társadalmi érdekviszonyok és az iskola vizsgálatára. Itt bemutatja az iskolához fűződő érdekeket, valamint az érdekérvényesítést és érdekegyeztetéseket. E fejezetben be-

lül foglalkozik a helyi társadalom és az iskola kapcsolatának elveivel, a helyi társadalom fejlődésének tendenciáival, a szervezeti innovációkkal, s végül az iskolaszervezési koncepciókkal.

A könyv záró fő fejezete (Az iskolarendszer) 4 témakört tárgyal: 1. Az iskolarendszer szerkezete; 2. Az iskolarendszer működése; 3. Az iskolarendszer irányítása; 4. Az iskolarendszer modernizálása: koncepciók, stratégiák, politikák. Széleskörűen mutatja be az iskolarendszert, mint a rendszerfejlesztéssel és rendszerfejlesztéssel összefüggő sajátosságait, a tanulási pályákat, a rendszer átresztő képességét, a továbbtanulási utakat, a szakmaválasztást, az elhelyezkedést. Az iskolarendszer irányításával kapcsolatban olvashatunk az igazgatási és tervezési rendszerről, valamint az ágazati irányításról és a társadalmi érdekről. A záró témakörön belül az oktatási „robbanás” és társadalmi hatásait, a távlati koncepciókat és fejlesztési stratégiákat ismerhetjük meg. Különösen ez az utóbbi fejezet válthat ki nagyobb érdeklődést. A szerző gazdag adatokkal illusztrálja az iskolarendszeri fejlődés nemzetközi tendenciáit, elsősorban a középiskolákkal kapcsolatban. E fejlődési tendenciával összefüggésben vizsgálja az oktatás társadalmi változásait Magyarországon, kitérve arra, hogy miképpen alakul a magyar társadalom iskolázottsága az ezredfordulón? Külön-külön mutatja be az iskolai kezdőszakasz, az alapfokú oktatás, a középfokú oktatás, a felsőoktatás távlati koncepcióit. A középfokú oktatás fejlesztési stratégiájával kapcsolatban háromféle alternatívát fogalmaz meg: az A-alternatívát a gyorsítás, a B-alternatívát pedig a lassítás, a C-alternatívát viszont az elhalasztás alternatívájaként.

A szerző külön is kitér az oktatás iránti társadalmi szükségletek regionális eltéréseinek, valamint az oktatási ellátottság regionális különbségeinek ismertetésére.

A könyv fő témaköreinek áttekintése után láthatjuk, hogy Kozma Tamás az iskolának mint társadalmi szervezetnek, minél teljesebb képét igyekezett megrajzolni. Megállapíthatjuk, hogy e témakörben könyve a mai kutatások eredményei alapján teljes egészében szintetizálja a legalapvetőbb oktatásszervezési problémákat. Elemzésében, következtetéseiben figyelembe veszi a hazai és külföldi kutatások megállapításait. Így nemcsak egy egységes elvi alapon állva összegzi az eddigi eredményeket, hanem ezzel az összegzéssel a további kutatások kiindulópontjává is szolgál. Nem ártott volna, ha egy 1985-ben megjelent könyvben nemcsak az 1980-as adatok lettek volna találhatóak, hanem az azt követő éveké is. Igaz, ezek a tendenciákat tekintve, lényeges eltérést nem jelentettek volna.

A könyvet áttekinthető, s így jól illusztráló táblázatok teszik teljessé. Nagyon tetszetős a könyv kötése is.

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985., 263. l.

DR. BEREZCKI SÁNDOR